

SABAHATTİN ALİ'NİN ÖYKÜLERİNDE TOPLUMSAL KONULAR*

ALÂATTİN KARACA

Sabahattin Ali¹, 12 Şubat 1906'da Gümölcine'nin Eğridere köyünde doğmuştur. Babası Cihangirli Ali Selahattin Bey, annesi ise Hüsnüye Hanım'dır. Yazar, ilk öğrenimini İstanbul, Çanakkale, İzmir ve Edremit'te tamamlamıştır. Orta öğrenimine Balıkesir Muallim Mektebi'nde başlamış, İstanbul Muallim Mektebi'ni bitirmiştir. 1 yıl Yozgat Ortaokulu'nda öğretmenlik yaptıktan sonra Almanya'ya gönderilen S. Ali, (1928-1930) dönüştü Aydın ve Konya illerinde öğretmenlik yapar. Konya'da iken devlet büyüklerini hicveden bir şiiri sebebiyle 1 yıl hapse mahkûm edilen ve Konya, Sınop ceza evlerinde yatan (1932-1933) daha sonra Ankara Ortaokulu ve Devlet Konservatuari'nda öğretmenlik yapan (1938) yazar, 1944'te İstanbul'a gelerek *Marko Paşa* adlı mizahî dergiyi çıkarmıştır. Bu dergide yayımlanan bir yazısı nedeniyle 3 ay hapse mahkûm olur. Bir süre nakliyecilik yapar. 2 Nisan 1948'de Bulgaristan sınırında ölü olarak bulunur.

İdeolojisi ve bu konudaki tartışmaları bir yana Sabahattin Ali Türk edebiyatının önemli öykü yazarlarından. İlk öykü ve şiir denemelerini, 1925-26 yıllarında Balıkesir'de çıkan *Irmak* dergisinde yayımlayan yazar, ardından *Yedi Meşale*, *Herşey*, *Yedigün*, *Oluş*, *Tan*, *Yeni Edebiyat*, *Yurt ve Dünya* gibi gazete ve dergilerde yazmıştır.

Sabahattin Ali'nin, *Değirmen*, *Kağrı*, *Ses*, *Yeni Dünya* ve *Sırça Köşk* adlarında 5 öykü kitabı vardır. Kitaplarına aldığı ilk öykü, "Viyolansel" (*Yedi Meşale*, 1928) adını taşır. İlk öykü kitabı *Değirmen*'de 1927-1934 yılları arasında yazılmış öykülere yer veren Sabahattin Ali'nin *Değirmen*'deki bu öyküleri, bireysel konuları ele alan, masal öğeleriyle süslü, romantik öykülerdir. Bu bakımdan *Değirmen*'de Sabahattin Ali'nin gerçek edebî kişiliğini göremeyiz. Onun II. kitabı *Kağrı*'da çoğu 1935 yılında yazdığı öyküler bulunur. *Ses*'te ise,

* Bu çalışmada, yazarın *Değirmen*, *Kağrı-Ses*, *Yeni Dünya* adlı kitaplarındaki öyküler değerlendirilmiştir.

¹ Sabahattin Ali'nin hayatı hakkında bk. Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*, C. I, İstanbul 1968, s. 169-170. Filiz Ali Laslo, Atilla Özkırınlı, *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul 1979.

1935-36'da yazdığı 5 öykü vardır. *Yeni Dünya*'da yer alan 13 öykü 1936-1942 yılları arasında çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır. Yazar, *Değirmen*'deki öykülerinde ferdî konuları işlemesine ve bu öykülerde gerçeküstü öğelere yer vermesine rağmen *Kağrı-Ses* ve *Yeni Dünya* adlı kitaplarda artık kendini topluma ve onun sorunlarını dile getirmeye adanmış bir sanatçı olarak karşımıza çıkar.

Bilindiği gibi S. Ali, öykülerini Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazmaya başlamıştır. Bu yıllarda, M. Şevket Esenal ve Sait Faik, değişik tarzda öyküler kaleme alırlarken Halikarnas Balıkcısı, öykülerinde Ege kıyılarını kendine özgü bir biçimde işliyordu. Kenan Hulusi ve Bekir Sıtkı ise, Sadri Ertem'in açtığı yolda gerçekçi öyküler yazmaya çalışıyorlardı. Bu yazarların arasında Sabahattin Ali, ilk öykülerinde ("Kurtarılamayan Şaheser", "Kırlangıçlar", "Viyolansel", "Birdenbire Sönen Kandilin Hikâyesi" gibi) masal motiflerine ve gerçeküstü olaylara yer vermiştir. Bu öykülerde, romantik öğelerin ağır bastığı dikkati çeker. Fakat Cumhuriyet'in ilânından sonra devlet politikasında köye yönelme eğiliminin görülmesi ve Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren köylünün önem kazanması sonucunda kimi yazarlar (R. Nuri Güntekin, Halide Edip, Yakup Kadri vb.), eserlerinde Anadolu'yu ele almaya başlarlar. Ancak bu yazarların köyü ve köylüyü içeriden tanıdıkları söylenemez. Bu bakımdan onların eserlerinde, köy gerçekleri dıştan gözlemleyen bir yazarın bakışıyla dile getirilir ve gözlemci gerçekçilik ağır basar. Sabahattin Ali ise, *Değirmen*'den sonraki öykü kitaplarıyla, köyü ve kasabayı yakından tanıyan bir yazar olarak dikkati çeker; gözlemci gerçekçilikten çok toplumsal gerçekçiliğe uygun öyküler kaleme alan S. Ali, sanat görüşleri bakımından da "toplumcu edebiyat" anlayışını benimsediğini şöyle ifade eder:

"...sanatçının amacı insanları yükseltmektir. Yükseltmek için de endividüalizmden mümkün olduğu kadar muhite, hayata dönmek muhitten birçok şeyler almak ve muhite birçok şeyler vererek yaymak..."²

Bu düşüncesine paralel olarak yazar, çevreye, topluma dönük bir öykücüdür ve çevre olarak ise daha çok "köy ve kasaba"yı ele alır.

S. Ali'nin edebiyatla ilgili bir diğer önemli görüşü de şudur:

"...edebiyat, hatta âlelumum sanat, sanatkârın düşündüğü ve duyduğu bir fikrin ve hissîn ortaya atılması, tatmin edilmesi demektir; yani bir propagandadır."³

2 Vedat Günyol, *Dile Gelseler*, Cem Yayınevi, İstanbul 1984, s. 33.

3 A.g.e., s. 38.

Yukarıdaki görüşleri doğrultusunda o, öykülerinde siyasî ve sosyal düşüncelerini dile getirmiş; Anadolu'nun ve köylülerin makûs talihini, geri kalmışlığını, yoksulluğunu ele almıştır. Böylece okuyucuları ve yetkilileri bu tür sosyal sorunlardan haberdar eden ve bir bakıma yazarlık görevini yerine getiren S. Ali, köylünün sorunlarını sergilemekle hem duygu ve düşüncelerini dile getirmiş hem de propaganda yapmış olur.

Sanat anlayışı bakımından toplumeu bir yazar olan S. Ali, öykülerinde genellikle sosyal sorunları dile getirir; ancak kent sorunlarından çok köylünün dertlerine eğilir.

Sabahattin Ali'nin, öykülerinde ele aldığı toplumsal sorunları şu şekilde sınıflamak mümkündür:

1- Aydın-Köylü Arasındaki Kopukluk

S. Ali, "Bir Skandal", (*Kağrı-Ses*, s. 92) "Köpek" (*Kağrı-Ses*, s. 150), "Bir Konferans" (*Yeni Dünya*, s. 92) ve "Sulfata" (*Yeni Dünya*, s. 123) gibi öykülerinde aydınların köyü yeterince tanımadıklarını ileri sürmektedir. Bunun yanı sıra kentte yaşayan varlıklı sınıfta aynı topraklarda yaşamalarına rağmen köylülerden "bî-haber"dir. "Köpek" adlı öyküde, üst tabakaya mensup bir genç kız, köylü görmediğini, onları ancak kitaplardan tanıdığını şöyle itiraf eder:

"Merak ediyorum ayol, ben hiç köylü görmedim ki!" (*Kağrı-Ses*, s. 156)

"Baksana bana çoban" dedi "Senin yavuklun var mı?"

Bu kelimeyi birkaç sene evvel okuduğu birkaç hikâyede görmüş, bellemişti." (*A.g.e.*, s. 157)

"Sulfata" adlı öyküde ise, eşi sıtma hastalığına tutulan bir köylünün, kasabada doktor tarafından kovulması ve türlü hakaretlere uğraması anlatılır:

"Doktor, tüyübozuk bir oğlandı. Kaytan bıyık bırakmış, kocaman bir gözlük takmıştı; yüzümüze bile bakmadı, gömlekli bir hademeye: 'Al şunun kanını!' dedi bizi de; 'İki gün sonra gelin!' diye savdı." (*Yeni Dünya*, s. 129)

Köylü, doktora karısını tedavi etmesi için yalvarır; ancak doktor, onu azarlar ve hatta sağlık ocağından kovar:

"Ne lâf anlamaz hödük şeylersiniz!" dedi. Kanun var, nizam var, size yol gösteriyoruz, daha da kafa tutuyorsunuz. Defolun şuradan!..."

Ak gömleklî hademeyi çağırdı. ‘At şu miskinleri dışarı’ dedi.” (Yeni Dünya, s. 130).

Yazara göre, normalde bir ülkede, köylü, kentli, aydın ve halk, devlet hizmetlerinden yararlanma hususunda eşit haklara sahiptir. Ancak Anadolu’da durum, bunun tersinedir; köylüye gereken ilgi gösterilmez, aydınlar ya da varlıklı kesim onları küçümser. Bu, önemli bir toplumsal sorundur. Bir ülkede, köylü, kentli, zengin, yoksul, aydın, halk arasında uçurumlar bulunmamalıdır. Yazar, söz konusu öykülerinde bir bakıma “insanların köylüsü, kentlisi, halkı, aydınıyla birlikte eşit oldukları” mesajını vermeye çalışır.

Ona göre, aydınlar köylüyü yakından tanımalı, onların sorunlarına çözüm aramalıdır. Ama bizde bu, tam tersinedir. Aydın ile köylü arasında derin bir uçurum vardır. İki kesim birbirini bir türlü anlayamaz. Yazar, bu konuya “Bir Konferans” adlı öyküsünde değinir. Öyküde, bir köye okul açmaya gelen bürokratlar ve “köycüler”, köylüleri kooperatifçilik konusunda aydınlatmak için konferans verirler. Sonuçta, konuşmayı mecburen dinleyen köylüler hiçbir şey anlamamışlardır. Çünkü aydınlar, köylüyü tanımamışlardır, onların diliyle konuşamazlar, onların dertlerini, huylarını bilemezler; Anadolu köylüsünün örf ve âdetlerinden, inançlarından habersizdirler. Aydınların köylüye yaklaşım tarzı yanlışır:

“Misafirler köy ve civarını da beş on dakika içinde iyice gezip dolaştılar. “Köycü”ler yolda ve kahvede rastladıkları bazı köylülerle lâfa girişmek teşebbüsünde bulundular. Aralarında köycülük tahsili için Paragay’a gidip senelerce kalmış biri vardı, sesini tathlaştırıp yumuşatarak türlü şeyler soruyor hiçbir şey ifade etmeyen kısa cevaplar alıyordu. Bütün gayretlere rağmen, konuşmalar birkaç sual ve cevaptan ileri gidemedi. Soran karşısındaki acaba ne diye bu kadar herşeyden habersiz, vurdum duymaz olduğunu, sorulan ise ötekinin neden böyle ipe sapa gelmez şeyler sorduğunu düşünerek ayrıldı.” (Yeni Dünya, s. 93)

S. Ali, “Bir Konferans” adlı öyküsünde, nazari bilgilerle köylüye yaklaşamayacağını, onların dertlerini çözmek için aydınların köylüyü yakından tanımaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu konuya bağlı olarak yazarın ele aldığı diğer bir sorun, “taşradaki aydınların ülke dertleriyle ilgilenmek ve halkın sorunlarına çare bulmak için çalışmak yerine eğlence ve dedikodu ile vakit geçirmeleri”dir. Yazar, “Bir Skandal”da bu konuyu şöyle anlatır:

“Erkekler belki mühendis, belki doktor, belki avukat veya muallim olmuşlardı. Fakat bunu bir fikir ihtiyacı olarak değil, iyi karnını doyurmak, iyi giyinmek, güzel karı alabilmek için yapmışlardı. Yani dimağ gibi en asil bir uzuvlarını midelerine ve tenasül cihazlarına uşak olarak kullanıyorlardı. Yalnız ekmek parası düşünen ve asıl vazifelerini; tefekkür kabiliyetlerini tamamıyla unutarak basit birer makine hâline giren bu kafalarda akıl, saf ve maddiyatın dışına çıkabilmiş akıl, artık lüzumsuz bir şeydi. Münevverlerimizde dimağın rolü kör bağırsağındakinden daha fazla değildi.” (Kağrı-Ses, s. 98)

S. Ali'nin düşüncelerine göre (öykülerinden çıkarabildiğimiz kadarıyla) aydın, halkın meselelerini çözmek için kafa yoran, düşünen insandır; aydının asıl vazifesi budur. Ama Anadolu'daki aydınların midelerini doldurmaktan başka bir kaygıları yoktur. Onlar, halktan kopukturlar. Yazar, “Bir Skandal” adlı öyküsünde böylesi aydınları şiddetle eleştirir.

S. Ali, bunların yanı sıra aydınların, halka karşı ilgisizliğini, vurdum duymazlığını ele almakta ve düşünen kesimin düşüncelerini açıkça dile getirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Yazar, “Bir Skandal”da taşradaki sözde aydınları şöyle anlatır:

“Dünyaya, millete, devlete, vatana dair muayyen ve ezberlenmiş fikirleri vardı ve bunların suya sabuna dokunmamasına azamî derecede dikkat ediliyordu.” (Kağrı-Ses, s. 98)

“Bir Konferans” ve “Köpek” adlı iki öyküde, aydınların köylüye karşı yapmacık tavırları sergilenir. Onlar, köylüye samimi olarak yaklaşmazlar, sadece köy edebiyatı yaparlar. “Köpek”te, tahsilini Amerika’da gören bir mühendisin köylüye karşı konuşmasındaki “gayr-i samimilik” hemen göze çarpar:

“Beni dinle çoban kardeş” dedi. Siz daha çok gerisiniz. Bak! Biz, yerimizden, yurdumuzdan kalkıp sizinle konuşmak, derdinizi dinlemek için buralara geliyoruz; siz, gözünüzü, kulağınızı dört açıp istifade edeceğiniz yerde, etrafımıza bakıyorsunuz. Senin ihtiyaçların nedir? Sıkıntılarının nedir? Bunları öğrenmek istiyorum, bana bütün kalbini açmalısın. Ben, senin kardeşimim. Ha, öyle değil mi?” (Kağrı-Ses, s. 159)

Sonuç olarak S. Ali'nin, öykülerinde köylü-aydın ilişkileri açısından ele aldığı sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

a) Aydın ile köylü arasında derin bir uçurum vardır.

b) Aydınlar, Anadolu insanının problemlerine eğilmemekte ve bu problemleri çözmek için gayret dahi sarf etmemektedir.

c) Aydınların köylüye yaklaşma biçimleri yanlıştır. Nazarı bilgilerle köylüye yaklaşmaz. Aydınlarımız sadece köy edebiyatı yapmaktadırlar.

d) Aydın, köylüye hep üstten bakmakta, onları küçümsemektedir.

e) Aydınların asıl görevleri, halkın sorunlarına çözüm aramakken, Anadolu'daki çoğu aydın midasını düşünmektedir.

S. Ali, bu toplumsal sorunu işlerken sürekli aydınları eleştirir, onları suçlar; köylüleri ise, saf, cahil ve dürüst kişiler olarak ele alır. Ancak aydın ile köylü arasındaki kopuklukta, bütün suçu aydına yüklemek kanaatimizce doğru değildir.

2- Köylülerin Adli ve Asayiş Mekanizmalarıyla İlişkileri

Yazar, "Candarın Bekir" (*Değirmen*, s. 118), "Kazlar" (*Değirmen*, 102), "Bir Firar" (*Değirmen*, s. 108), "Komik-i Şehir" (*Değirmen*, s. 148), "Kağnı" (*Kağnı-Ses*, s. 7), "Sıcak Su" (*Kağnı -es*, s. 162) adlı öykülerinde, köylülerin adli mekanizma ve asayiş kuvvetleriyle ilgili sorunlarına eğilir.

Bu öykülerde, köylüler, hukukî problemlerinde mahkemeye başvurmaktan çekinirler. Bunun çeşitli sebepleri vardır. İlk sebep, karakollar köylere uzaktır; dolayısıyla kan davası, cinayet, yaralama vb. olaylar, karakola zamanında duyurulamaz:

"Halbuki karakol buraya altı saat uzakta idi; köyden kimse cinayet haberini götürmedikçe on beş gün bile uğramazlardı." (*Kağnı-Ses*, s. 7)

Köylü, yoksulluk, mahkemelerin kasabada olması ve duruşmaların uzun sürmesi, tavladaki işlerinin aksaması gibi nedenlerden dolayı mahkemeye başvurmaktan çekinir. "Kağnı" adlı öyküde, oğlu öldürülen kadına, mahkemeye başvurmaması için şunlar söylenir:

"Kim gider de Mevlüt Ağa'nın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder? Etse bile sen ayda bir iki defa kasabaya gidip her seferde dört beş günü gâvur edersen tarlanı kim eker, işine kim bakar? Kasaba iki günlük yol, gidersen, şahitlerin gelmedi haftaya uğra derler. Mahkemen talik olur. Sen gününü şaşırıp gidemezsin, candarın seni alır götürür, gayri kendin istesen bile yakını sıyırılmazsın, evin barkın yıkılır." (*Kağnı-Ses*, s. 7)

Bunun yanı sıra köylülerin asayiş kuvvetleriyle ilişkileri de sağlıklı değildir. Yazar, özellikle jandarma-köylü arasındaki bağların hiç de istenildiği biçimde kurulmadığına dikkati çeker. "Bir Firar", "Candarma Bekir" ve "Sıcak Su" adlı öykülerde, S. Ali, jandarmaların köylülere karşı yaptıkları kötü davranışları sergiler. Köylü, jandarmadan korkar; çünkü emniyet güçleri, köylü üzerinde böylesine olumsuz bir intiba bırakmışlardır. "Kamyon" (*Kağrı-Ses*, s. 13) da bir köylünün jandarma korkusu şöyle dile getirilir:

"Ya şoför parayı vermeden atlayıp kaçtığını karakola haber verirse?... O zaman candarmalar kendisini dövmezler miydi?" (*Kağrı-Ses*, s. 17)

Aynı durum, "Kağrı" adlı öyküde de söz konusudur:

"Bir ay kadar sonra idi, köye iki suvari candarma geldi. Kahvenin önünde indiler. Bunları görünce muhtarın yüreği 'hop' dedi." (*Kağrı-Ses*, s. 9)

"Sıcak Su"da ise, jandarmalar bir suçluyu ararken kaçığın eşine tecavüz ederler. Yazara göre, jandarma köylüye iyi davranmalı, onlara saygı göstermelidir. Bunun sonucunda ise köylüler, tabiatıyla jandarmaya güven duyacaklar, onlara saygı göstereceklerdir. Böyle değil de tam tersine jandarma köylüye baskı yaparsa, köylü emniyet güçleriyle çatışmaya girebilir, onlara düşman gözüyle bakabilir, devletin resmî kurumlarına güvenmez ve hakkını gayr-ı resmî yollardan aramaya kalkışabilir ("Candarma Bekir" adlı öyküde Çallı Halil Efe'nin kendisine işkence yapan jandarmayı öldürmesi gibi).

Yazar, bu sorunu ele aldığı öykülerinde, jandarmaları eleştirir, köylüye bu konuda eleştiri yöneltmez, çoğu zaman asayiş güçlerini suçlar. Oysa yazarın bu konuda sadece jandarmayı suçlu görmesi/göstermesi doğru değildir.

3- Köylünün Ekonomik Sıkıntıları-Yoksulluk

Yazar, "Kamyon" (*Kağrı-Ses*, s. 13), "Kafa Kağıdı" (*Kağrı-Ses*, s. 20), "Ayran" (*Yeni Dünya*, s. 38), "Isıtmak İçin" (*Yeni Dünya*, s. 48) gibi öykülerinde köylünün yoksulluğunu ve bu durumun ortaya çıkardığı acı sonuçları dile getirir. "Kamyon"da araba parası vermeyecek durumda olan bir köylü gencin para vermemek için kamyonundan atlaması ve hayatını kaybetmesi, "Ayran"da, Anadolu'da ailesinin geçimini yüklenmiş köylü çocuğunun, bir kış günü köyünden hayli uzaktaki istasyonda ayran satmaya çalışması ve ekmek

parası kazanamadan köye dönerken kurtlar tarafından parçalanması anlatılır. "Isıtmak İçin" adlı öyküde ise, çocuğunu ısıtacak odun bulamayan yoksul bir çamaşırcı kadının sonuçta çocuğunu kaybetmesi dramatik bir biçimde sergilenir. Bütün bu öykülerinde yazar, halkın bir kesiminin –özellikle köylülerin– bir lokma ekmeğe muhtaç olduklarını ve yoksulluk nedeniyle çeşitli acı olaylarla karşılaştıklarını vurgulamaktadır.

4- Ağa-Köylü İlişkileri

Sabahattin Ali, *Değirmen*, *Kağrı-Ses* ve *Yeni Dünya* adlı öykü kitaplarında köy ağalarına pek fazla yer vermez. Ancak "Kafa Kâğıdı" (*Kağrı-Ses*, s. 20), "Kağrı", (*Kağrı-Ses*, s. 7), "Asfalt Yol" (*Yeni Dünya*, s. 7) gibi kimi öykülerinde yer yer köy ağalarının haksızlıklarına değinir. Bu öykülerde, ağaların, köylülere ait toprakları gasp ettikleri, köylü mahkemeye başvurduğunda yalancı şahitler tutarak mahkeme kararlarını kendi lehlerine çevirdikleri görülmektedir. Onun öykülerindeki ağalar, genellikle köylü üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır, haksız kazanç sağlarlar, devlet dairelerinde adamları vardır. Bu sosyal sorun, "Kafa Kâğıdı" adlı öyküde şöyle dile getirilir

"Üç sene evvel bizim ağa dere boyundaki ufak tarlamıza sahip çıkar oldu. Bağrdık, çağrdık fayda etmedi. Oğlan sakat, bende de derman yok, hakkımızı kendimiz arayamadık. Mecbur olduk hükümet kapısına düşmeye. İki sene mahkememiz sürdü. Bizim tapumuz filan yoktu ama, bütün köylü o tarlanın bize dededen kaldığını bilirdi. Bunu soran olmadı, ağa yalancı şahit dinletti, mahkemeyi kazandı." (*Kağrı-Ses*, s. 22, 23)

S. Ali, bu öykülerinde güçlü bir ağa tipi çizmez, zaten ağalık kurumunu pek fazla işlememiştir. Yazar, bu konuda ağaları eleştirir, devlet memurlarını ise, onlarla işbirliği yapmakla suçlar.

5- Köy Politikasına Yönelik Eleştiriler

Yazar, öykülerinin çoğunda köyün geri kalmasını hükümetlerin olumsuz ve yanlış politikasına bağlar. Ona göre, köye sosyal hizmetler (yol, su, elektrik, okul vs.) gerektiği biçimde ulaşmamıştır; bunda hükümetlerin köye karşı izlediği olumsuz politikanın payı büyüktür. "Bir Skandal" (*Kağrı-Ses*, s. 92) adlı öyküde, idealist bir köy öğretmenin ağzından devlet adamlarının köylere karşı ilgisizliği şöyle dile getirilir:

“Rica ederim biraz hakikatlere bakalım, mesela biz şehirliler de hükûmete vergi veririz değil mi? Buna mukabil hiç olmazsa sokağımızda bozuk bir kaldırım, yollarda sönük bir lâmba, evlerimizin ve şahsımızın selâmeti için mevcut olduğu söylenen bir zabıta vardır; çocuklarımızı hiç olmazsa boş gezmekten kurtaracak bir mekteb buluyoruz. Fakat sorarım size: Köylü verdiği mukabil ne alır? Yolunu kendi yapmaya mecburdur, sokakları zavallı talihinden daha karanlıktır ve mekteb yüz köyün birinde bile yoktur. Candarma oralara asâ-yiştten ziyâde vergi tahsilini temin için gider. Kendimizi aldatmayalım, köylü mütemediyen vermiş, buna mukabil hiçbir şey almamıştır. (..) Köylü efendimizdir gibi cümleler güzel bir morfindir. Fakat hiçbir cümle hakikatı değiştirmek iktidarında değildir.” (Kağnı-Ses, s. 99)

“Asfalt Yol” (Yeni Dünya, s. 7)’da ise, köylünün yol problemi ve yetkililerin bu konudaki ilgisizliği ele alınır. O, bu öykülerinde, devlet adamlarının, hükûmetlerin Anadolu’yu ihmal ettiğini, bir çok sosyal sorunun da ihmalden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Devlet yetkilileri, köylünün sorunlarına ciddiyet ve samimiyetle eğilmezler (“Asfalt Yol”); köylünün problemlerini çözmeye çalışan idealist memurlar ise, çoğunlukla engellenir ya da baskı altına alınır.

6- Köyde Diğer Sosyal Sorunlar

Köylülerin sosyal problemlerinden biri eğitimle ilgilidir. Yazar, öykülerinde Anadolu’daki birçok köyde okulun bulunmadığını veya okulların öğretmensiz olduğunu belirtir. Sonuçta köylüler, bilgisiz kalırlar. Eğitim problemi, “Asfalt Yol” (Yeni Dünya, s. 7)’da şu şekilde dile getirilir:

“İçlerinden biri muhtarmış. Benden önceki öğretmen gideli altı ayı geçtiğini, o zamandan beri okulun kapalı olduğunu söyledi.” (Yeni Dünya, s. 8)

Anadolu’da yaşanan bir başka problem, sağlık hizmetleri ile ilgilidir. “Sulfata” (Yeni Dünya, s. 123) adlı öyküde görüldüğü üzere sağlık hizmetleri taşraya gerektiği biçimde ulaştırılamamıştır; bu nedenle köylüler, hastalarını muayene ettiremezler ya da sağlık ocaklarına vardıklarında hastalarını kaybederler. Ayrıca doktorların köylüye davranışları da olumsuzdur.

Yazar, “Kanal” (Değirmen, s. 112) adlı öyküde, “su probleminin doğurduğu olayları”, “İki Kadın” (Yeni Dünya, s. 113)’da “köylü kadınların evlilikle ilgili problemlerini” dile getirmiştir.

7- Sosyal Tabakalaşma-Sınıf Çatışması

Yazar, "Arabalar Beş Kuruşa" (*Kağnı-Ses*, s. 69), "Apartıman" (*Kağnı-Ses*, s. 63) gibi öykülerinde, üst tabakanın alt tabakayı küçümsemesini, yoksul insanların varlıklı kesime göre imkânlardan daha az yararlandıklarını ileri sürmektedir. "Arabalar Beş Kuruşa" da yoksul ve zengin çocuklar arasındaki eşitsizliği ortaya koyan S. Ali, bu öyküde, yoksul çocukların eğitim imkânlarından diğerleri gibi faydalanamadıklarını ileri sürer:

"Mektepten çıkınca... İki saat falan çalışıyorum, dersleri yapıyorum. Ondan sonra buraya geliyoruz. Hem gece zaten çalışmam ki. Gaz masrafı çok oluyor." (*Kağnı-Ses*, s. 71)

Onun öykülerinde, zengin aileler, yoksulları küçümser, çocuklarının onlarla dostluk kurmasını istemezler:

"Pis, baksana, senin konuşabileceğin insan mı bu?" (*Kağnı-Ses*, s. 72)

S. Ali'nin öykülerinde, genellikle bir yanda refah içinde yaşayan insanlar, diğer yanda da bir lokma ekmeğe muhtaç yoksullar bulunur. Yoksullar, sürekli ezilir, mutsuz olur, okuyamaz, küçümsenir. Yazar, yoksulla zengin, halkla aydın arasındaki farkı anlatırken sürekli ezilen tarafı tutar.

8- Zihniyetin Değişmesinde Sosyal Statülerin Rolü

Yazar, "Fikir Arkadaşı" (*Kağnı-Ses*, s. 74) adlı öyküsünde, sosyal statülerin değişmesiyle kişilerin zihniyetlerinin de değişebileceğini sergiler. Bu öyküde geçmişte, ezilen insanların haklarını savunurken belli bir mevki ve makama ulaşınca idealizmden uzaklaşan sahte dostlar eleştirilir. Öyküde eski düşüncelerinden vazgeçen kişinin idealist arkadaşına karşı söylediği şu cümle, bunu açıkça yansıtır:

"Oğlam, devir o devir değil, dünyayı sen mi ıslah edeceksin" (*Kağnı-Ses*, s. 75)

Aynı sorun "Düşman" (*Kağnı-Ses*, s. 79) adlı öyküde de işlenmektedir.

9- İşçi İşveren İlişkileri

Yazar, "Apartıman" (*Kağnı-Ses*, s. 63) ve "Bir Gemici Hikâyesi" (*Değirmen*, s. 87) adlı öykülerinde, işçi-işveren ilişkilerine değinir. Temelde işçi-işveren ilişkilerine değinen bu öykülerde, iki farklı tutumun

izlendiği görülür. "Apartıman"da kırsal kesimden gelmiş, bilinçsiz işçiler, patron tahakkümü altında ezilirler:

"Herif bazan pencereyi açıp göbeğini kenara dayayarak saatlerce baktığı ve arasına 'Orasını iyi kapat!' yahut 'Lakırdıyı bırakalım!'" diye emirler verdiği için işçilere, o olmadığı zaman da devam eden bir çekingenlik gelmişti." (Kağm-Ses, s. 63, 64)

"Bir Gemici" adlı öyküde ise, bu tutumun aksinin izlendiği görülür. Bu öyküde, haklarının bilincinde olan ve bunun için dayanışma içinde bulunma gereğine inanan bir işçi kitlesi vardır. Söz konusu öyküde, gemide kaptan ile tayfalar arasındaki eşitsizliğe tepki gösteren ve hakları için mücadele eden tayfaların mücadelesi anlatılır.

Sonuç

Cumhuriyet'in ilânından sonra, edebiyatçıların Anadolu sorunlarına daha bir ilgi duydukları ve eserlerinde çeşitli sosyal sorunları dile getirdikleri görülür. Artık bu yazarlar kuşağı, Anadolu'ya bir bürokrat gözüyle, masa başından bakmazlar. İşte Sabahattin Ali, bu kuşaktandır.

İlk öykü kitabı *Değirmen*'deki çoğu öyküler dışında, diğer öykülerinde toplumsal sorunlara değinen bir yazar olarak dikkati çeken S. Ali, öykülerinde genellikle köy ve kasabaların sorunlarını dile getirir. Yazdığı öykülerde, "... yakından tanıdığı, sıkı ilişkiler içine girdiği köy ve kasabaları; köy-kent ikiliğini; geri bir ekonomik düzenin ve baskıcı bir yönetimin ürünü yoksunluklar, yoksulluklar içinde ekmek uğruna, su uğruna, toprak uğruna, ölen, öldüren, hapislere düşen Anadolu insanını; ağa, esnaf, köylü, bürokrat ilişkileri..."⁴ ni bütün gerçekliğiyle görmek mümkündür. S. Ali, bu öykülerinde, sürekli ezilen, hor görülen yoksul insanların tarafını tutarken ezenleri eleştirmektedir. Yazar, toplumsal konuları işlerken gerçekçidir. O, öykülerinde köyü ve kasabayı tanıyan bir insan olarak dikkati çeker. Bu öykülerde kuvvetli bir gözlemlerle eleştiri bir arada görülür. Yazar, eleştiride zaman zaman hiciv ve mizaha da başvurmuştur. Öyküleri düşünce yanında duyguyla da yüklüdür. 1988

⁴ Mehmet H. Doğan, "Öykücü Sabahattin Ali", *Türk Dili Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, S. 286, Temmuz 1975, s. 90.

